

Julgransplundring: när granen plundras och julen dansas ut

Berättelse

En fest för att avsluta julen

I Sverige firar man jul under flera veckor, från advent och långt in i januari. Men varje högtid måste till slut ta slut, och då gör många familjer något som heter julgransplundring. Ordet kan låta hårt, nästan farligt, men i själva verket handlar det om en glad och mysig stund. Att plundra granen betyder att man klär av den, tar bort all pynt och allt som hänger på den, och sedan bär ut den. Ofta gör man det till en liten fest med dans runt granen, sång, lekar och godis. Det är ett sätt att säga ett gott farväl till julen för det här året.

Varför säger man "plundra"?

Ordet "plundra" kan kännas konstigt om man tänker på en julgran. Förklaringen finns i hur seden växte fram. Den uppstod i borgerliga hem på 1800-talet. Förr hängde man nämligen ätbara saker i granen, till exempel äpplen, nötter och godis. När julen var slut fick barnen ta ner och äta godsakerna, alltså plundra granen på dess innehåll. Därifrån kommer namnet. Idag hänger man oftast bara pynt och lampor i granen, men ordet har stannat kvar. Numera ordnas julgransplundringar ofta som barnkalas, där barnen dansar runt granen, leker och får en godispåse, och när granen är tömd bärs den ut.

Tjugondag Knut – då dansas julen ut

Plundringen sker ofta på tjugondag Knut, som infaller den 13 januari. Namnet "tjugondag" kommer av att det är tjugo dagar efter julafton. Det finns ett känt ordspråk som lyder "Tjugondag Knut dansas julen ut" (formuleringen varierar – ibland säger man "körs julen ut"), och enligt Institutet för språk och folkminnen betyder det att julen avslutas just den dagen. I praktiken hålls julgransplundringar ibland helgen efter den 13 januari i stället för på själva dagen, så att fler hinner komma och vara med, särskilt barnfamiljer.

Två dagar som ofta blandas ihop

Här är det viktigt att skilja på två dagar som lätt blandas samman. Trettondedag jul den 6 januari är en officiell helgdag, alltså en röd dag i Sverige, och den firar enligt traditionen de tre vise människors besök hos Jesusbarnet. Tjugondag Knut den 13 januari är däremot ingen röd dag — då arbetar man och går i skolan som vanligt. Det är lätt att tro att de hör ihop, eftersom båda ligger i januari och båda hör samman med julens slut. I äldre tradition, och i delar av Europa än idag, slutade julen redan vid trettondedagen den 6 januari. På den här punkten avviker alltså svensk sed, eftersom julen här ofta dras ut ända till den 13 januari.

Knut Lavard och osäkra ursprung

Var kommer då namnet Knut ifrån? Dagen sägs vara uppkallad efter en dansk furste som hette Knut, men källorna pekar inte ut en enda person. Enligt Institutet för språk och folkminnen handlar det om två danska helgon från medeltiden: Knut den helige och hans släkting Knut Lavard. Knut Lavard ska enligt medeltida källor ha mördats den 7 januari år 1131, men sådana gamla uppgifter bör ses som historisk bakgrund snarare än som exakt verifierade detaljer. Från början låg Knutsdagen den 7 januari, men när julhelgen förlängdes i slutet av 1600-talet flyttades den fram till den 13 januari. Var själva julgransplundringen exakt uppstod är dock osäkert. En vanlig förklaring kopplar den till äldre seder där ungdomar eller barn gick runt mellan husen, en så kallad kringgång, men det sägs snarare än bevisas. Det man med säkerhet kan säga är att granen i Sverige ofta får ett sista, glatt firande innan den åker ut och julen läggs åt sidan. För många barn är julgransplundringen själva höjdpunkten på slutet av julen — en fest med dans, lekar och en godispåse att ta med hem.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
julgransplundring	fest då man klär av granen och kastar ut den efter jul
plundra	här: ta bort och ta hand om allt som hänger i granen
pynt	saker man hänger upp för att göra något fint, t.ex. på granen
ätbar	sådant som man kan äta
godsaker	goda saker att äta, t.ex. godis och kakor
borgerlig	som hör till medelklassen, ofta i stan på 1800-talet
infalla	här: inträffa eller ske på en viss dag
ordspråk	en kort, gammal mening med en känd betydelse
röd dag	en officiell helgdag då många är lediga
furste	en mäktig adelsman, ungefär som en prins
medeltida	från medeltiden, alltså mycket gammal tid
avvika	vara annorlunda; skilja sig från det vanliga
höjdpunkt	det bästa eller viktigaste ögonblicket

Läsförståelsefrågor

1. Vad menar texten att en julgransplundring egentligen är?
 1. En sorglig dag då man inte får fira något.
 2. En glad fest då man klär av granen, tömmer den och kastar ut den.
 3. En dag då man köper en ny gran till nästa jul.
2. Varför kallas seden för en "plundring"?
 1. För att man förr hängde ätbara saker i granen som barnen sedan fick ta.
 2. För att grannarna brukade stjäla varandras granar.
 3. För att man slängde granen i hemlighet.
3. Vad betyder ordet "infaller" i texten om tjugondag Knut?
 1. Att dagen tas bort ur kalendern.
 2. Att dagen sker eller inträffar på ett visst datum.
 3. Att dagen flyttas till sommaren.
4. Vad säger texten om var själva julgransplundringen uppstod?
 1. Det är helt säkert och väl dokumenterat.
 2. Det är osäkert, och en vanlig förklaring sägs snarare än bevisas.
 3. Den uppstod i Sverige år 1131.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. "Tjugondag" syftar på att det är tjugo dagar efter julafton.
 2. Tjugondag Knut den 13 januari är en röd dag i Sverige.
 3. Julgransplundringar hålls ibland helgen efter den 13 januari.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Trettondedag jul den 6 januari är en röd dag i Sverige.
 2. Knutsdagen flyttades från den 7 till den 13 januari i slutet av 1600-talet.
 3. Julgransplundring är den mest populära högtiden i Sverige.
7. Förklara med egna ord varför seden kom att kallas just "plundring".
8. Texten använder uttryck som "det sägs snarare än bevisas" och "bör ses som historisk bakgrund". Vad vill texten visa med sådana ord, och varför är det klokt att skriva så?
9. Varför är det lätt att blanda ihop trettondedag jul och tjugondag Knut? Svara med stöd i texten.
10. Texten säger att svensk sed "avviker" när det gäller när julen tar slut. Vad menar texten med det?
11. För många barn beskrivs julgransplundringen som en höjdpunkt. Varför tror du att just den här dagen kan kännas extra rolig för barn?

12. Förklara skillnaden mellan att bara “ta bort granen” och att ha en “julgransplundring”, så som texten beskriver det.

Diskussionsfrågor

- Finns det en högtid där du kommer ifrån som har en särskild avslutning eller sista dag? Vad heter den och hur går den till?
- Texten berättar att man förr hängde godis och äpplen i granen. Vad brukar man pynta eller dekorera med vid en högtid i ditt hemland?
- Ursprunget till julgransplundringen är osäkert, men berättelsen sprids ändå. Varför tror du att vi gärna berättar sådana historier, och hur kan man tänka källkritiskt kring dem?
- Vissa tycker att det är fint att fira att julen tar slut, andra tycker att det känns onödigt. Vad tycker du, och varför?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om en högtid eller tradition från ditt eget liv. Förklara vad man gör, när och med vem man firar, och hur högtiden brukar avslutas.